

Cvijeće koje ne služi samo za ukras

Sažetak

Među cvatućim ukrasnim biljem neko bilje je zanimljivo za uzgoj i iz drugih razloga. To su ljekovite, začinske i jestive biljke, biljke koje pridonose zdravlju susjednih biljaka, i one koje privlače korisne kukce u vrt. Neke od tih biljaka su neven, kadifica, dragoljub, bosiljak, stolisnik, lavanda, ružmarin, kadulja, sveto-lin, zlatnica i grimizna pupavica.

Ključne riječi: cvijeće, začinske biljke, ljekovite biljke

Neke od biljaka koje uzgajamo prvenstveno kao ukrasne, zbog njihovog cvijeća, imaju i druga svojstva zbog kojih ih vrijedi uzgajati. Među vrtnim cvijećem nisu rijetke ljekovite i začinske biljke. Neki su cvjetovi jestivi, pa makar u malim količinama, a neki se koriste kao zanimljiv ukras jelima. Posebnu ulogu imaju biljke koje poboljšavaju svojstva tla i djeluju blagotvorno na zdravlje svojih susjeda. Vrtlari koji se trude u vrt privući korisne kukce, ptice i druge životinje iz slobodne prirode, saveznike će pronaći u brojnom omiljenom vrtnom cvijeću.

Neven (*Calendula officinalis*)

Pravi primjer višenamjenskog cvijeta. Samonikla je biljka u našim mediteranskim krajevima, a kao vrtna biljka rasprostranjen je širom svijeta. To je otporna jednogodišnja ili dvogodišnja biljka prepoznatljivog mirisa, iako ne svima ugodnog, bridaste stabljike koja je prekrivena vrlo kratkim dlačicama, listova koji su lopatasti u donjem dijelu, a pri vrhu lancetasti. Žuti ili narančasti cvjetovi skupljeni su u glavice, a cvatnja traje od kasnog proljeća do kasne jeseni.

Neven ne voli presađivanje pa se sije direktno u vrt ili po nekoliko sjemenki u lončić, a u tom se slučaju pri presađivanju treba dobro natisnuti zemlja da ne ostane šupljina oko korijena. Kod proljetne sjetve presađuje se na otvoreno kad prođe opasnost od mraza. Prikladan razmak među biljkama je 30 cm.

U vrtu se neven često sam zasijava pa je kod jesenskog i proljetnog čišćenja gredica potrebno pripaziti na mlade biljke prepoznatljivih svijetlozelenih listova. Iz vrtova često i pobjegne pa se može naći uz puteve i s vanjske strane plotu. Sklon je raširiti se po zapu-

štenim parcelama divljih gradskih povrtnjaka. Usprkos tome nije nasilna biljka i ne prijete da se pretvori u korov.

Nije zahtjevan, raste u svakom vrtnom tlu, jedino ne podnosi mjesta na kojima leži voda. Najbolje uspijeva na punom suncu. Puževi znaju napraviti štetu na mladim biljkama. Može se uzgajati i u sandučiću na prozorskoj dasci ili u posudama na terasi, najbolje u kombinaciji s drugim ljetnim cvijećem. Kidanje ocvalih cvjetnih glavica potiče daljnju cvatnju.

Neven pridonosi zdravlju tla u povrtnjaku i cvjetnjaku pa je korisno posaditi ga po rubu gredice ili svakih nekoliko godina cijelu gredicu prepustiti nevenu. Upotrebljava se kao rezano cvijeće, koje svojom vedrom narančastom i žutom bojom unosi dobro raspoloženje u zatvorene prostore.

Ne samo da raste u povrtnjaku - neven se može koristiti i za jelo. Svježe ubrani mladi listovi mogu se dodati miješanim salatama. Narančaste se latice (zapravo jezičasti cvjetovi) također dodaju salatama, koriste se za bojenje riže ili maslaca i dodaju se čajnim mješavinama - često samo za uljepšavanje smjese. Osušene latice koriste se i za ukrasne i mirisne cvjetne mješavine - potpurije. Cvjetovi nevena imaju antiseptična svojstva, neven je sastojak ljekovitih masti i tinktura koje ubrzavaju zacjeljivanje rana, koristi se kao oblog za opekline i ubode, kod unutarnje primjene za olakšavanje iskašljavanja, u čajnoj mješavini za smirivanje vrućice, a to su samo neke od njegovih primjena u narodnoj medicini. Krupnim sjemenkama nevena lako je rukovati pa je ova lijepa i korisna biljka prikladna za uvođenje djece u svijet vrtlarstva.

Kadifica (*Tagetes patula*, *Tagetes erecta*)

Jednogodišnja biljka crvenkaste stabljike, perasto razdijeljenih tamnozelenih listova, prepoznatljivog intenzivnog mirisa, baršunastih jezičastih cvjetova skupljenih u cvjetne glavice - u kojima ponekad cjevasti žuti cvjetići čine ispupčenu sredinu. Boje cvjetova su tople: žuta, narančasta, crvena ili smeđa.

Uzgaja se iz sjemena bilo u zatvorenom pa kasnijim presađivanjem, bilo sjetvom na stalno mjesto. Dobro podnosi presađivanje, a u vrtu se često sama zasijava. Otkidanje ocvalih cvjetova pridonosi produljenju cvatnje do prvih mrazeva, iako se nekoliko cvjetova može ostaviti da se osjemene. Najbolje uspijeva na sunčanom položaju, u dobro dreniranom tlu, ali nije posebno osjetljiva i cvate u uvjetima koji nisu optimalni. Ne treba potporanj, ne poliježe za ružnog vremena, posebno su niske sorte otporne na vjetar i na jaku kišu. Jedini ozbiljni neprijatelji u vrtu su joj puževi. Otkrivena u sedamnaestom stoljeću, danas među najpoznatijim jednogodišnjim cvijećem, kadifica je biljka jednostavna za uzgoj, preporučljiva djeci i potpunim početnicima.

Korijen kadifice izlučuje tvari koje smanjuju broj štetnih nematoda u tlu. Zato su kadi-

¹ Vlasta Ljubešić, dipl.ing.polj.

fice, kao i neveni, dobrodošle u povrtnjaku i među osjetljivijim cvijećem, kao rubno cvijeće. Posebno su dobri susjedi krumpiru, rajčicama i ružama ili kao povremeni odmor za cijelu gredicu. Kadifice se dosta dobro drže u vazi pa se koriste u miješanim buketićima među drugim ljetnim cvijećem. Zbog jednostavnog uzgoja i sposobnosti samozasijavanja, često baš kadifice postaju privremeni cvjetni prekrivači u dijelovima novog vrta koji još nisu stigli na red za uređenje.

Dragoljub (*Tropaeolum majus*)

U nekim knjigama svrstava se pod začinsko bilje, ali mi ga poznajemo prvenstveno kao ljetnicu trubastih krupnih cvjetova, uočljivih i dekorativnih. Cvjetovi su sastavljeni od pet latica, žute ili narančaste, krem ili riđe boje, nerijetko prošaranih kombinacijom dviju boja. To je brzorastuća i toploljubiva jednogodišnja biljka, okruglastih listova s peteljkom blizu središta, iz kojeg se šire uočljive radialne žile. Ima više sorti, duplih ili jednostrukih cvjetova, zbijenog rasta ili puzavih izboja.

Sorte dugih puzećih izboja koriste se kao jednogodišnje penjačice ili prekrivači tla, vise iz prozorskih i balkonskih sandučića. Njihova ljepota dolazi do izražaja kad padaju niz rubove uzdignutih gredica, koje zasjenjuju i tako sprečavaju prekomjerno zagrijavanje. Niski dragoljub kratkih izboja koristi se kao biljka za obrube gredica.

Dragoljub se sije na stalno mjesto u svibnju, kad prođe opasnost od mraza, a ako se želi ranija cvatnja, može se sijati u lončice u zatvorenom. Dosta loše podnosi presađivanje. Dobro uspijeva na suncu ili u polusjeni, u tlu bogatom humusom, ali ne prekomjerno gnojenom jer će se u tom slučaju razvijati bujno lišće, a malo cvjetova. U povoljnim uvjetima dragoljub može na istom mjestu u vrtu sam niknuti sljedeće godine. Dragoljub je koristan u blizini voćaka i ruža jer odbija lisne uši. Dobar je susjed krumpiru, grahu i rajčicama.

Jestivi su cvjetovi, listovi, pupovi i sjeme dragoljuba. Cvjetovi i mladi listovi mogu se dodati salatama, ali ne treba ih pojesti mnogo u jednom obroku. Imaju ljutkast okus. Pupaljci dragoljuba mogu se kiseliti i tada služe kao zamjena za kapare.

Bosiljak (*Ocimum basilicum*)

Jednogodišnja biljka jakog mirisa, razgranata tako da podsjeća na mali grmić, svijetlozelenih listova i bijelih sitnih cvjetića, ponekad s crvenkastim nahukom. Cvjetići su smješteni na vrhu stabljike u prividne pršljenove međusobno razmaknute centimetar-dva. Među više vrsta ovog roda navedena se vrsta najčešće uzgaja i najčešće je korištena za začim. Ljubitelji ukrasnog bilja uživaju u pogledu na svježe zelenilo i nježne cvjetice, dok pobornici uzgoja korisnog bilja bosiljak rado imaju pri ruci zbog aromatičnih listića.

Uzgaja se iz sjemena, koje je bolje sijati u lončice ili višedijelne plitice za sjetvu, nego u sandučić. Važno je posijati sjeme dovoljno rijetko jer su tek iznikle biljčice sklone povenuti preko noći, posebno kad rastu u gustom sklopu. Također je potrebno zalijevati klijance

bosiljka ranije tijekom dana, da večernju hladnoću ne dočekaju vlažni. Mlade biljke treba pincirati da se potakne razgranavanje.

Bosiljak je prilično osjetljiv na hladnoću pa se iznosi na otvoreno tek u svibnju, kad dovoljno zatopli. Traži zaštićeno mjesto, osunčano bar dio dana, rahlo i toplo tlo. Može se posaditi u povrtnjak, uz rajčicu (s kojom se odlično slaže i u kuhinji) i krastavce. Uvijek je dobro poneku biljku zadržati u lončiću, uz kućna vrata ili na prozorskoj dasci. U slučaju kišnog i hladnog ljeta tu će uspijevati bolje nego u vrtu, a osim toga, u blizini kuće dolazi do izražaja još jedno korisno svojstvo bosiljka - svojim mirisom djeluje odbijajuće na muhe.

Za začim se koriste listići i vršni dijelovi stabljike, najbolje s biljaka koje nisu još procvale. Zato je dobro bosiljak namijenjen kuharskoj upotrebi održavati grmolikim otkidanjem vrhova i ne dopustiti mu da procvate. Najbolje je koristiti svježe ubrane listiće, ali može ih se sušiti ili upotrijebiti za aromatiziranja ulja i octa. Bosiljak ublažava grčeve i nadimanje, a u narodnoj medicini koristi se kao lijek za mokraćne organe, protiv glavobolja i lošeg raspoloženja.

Novije su sorte proširile izbor kako izgledom tako i mirisom pa se mogu naći sitnolisni bosiljak blage arome, nešto oporiji velikolisni, bosiljak ljubičastih ili purpurnih listova, ružičastih ili ljubičastih cvjetova, arome anisovih sjemenki ili cimeta.

Stolisnik, hajdučka trava (*Achillea millefolium*)

Otporna višegodišnja biljka, samonikla u našim krajevima i u velikom dijelu svijeta. Vrlo je varijabilna, s brojnim podvrstama, a kao ukrasne se uzgajaju uzgojene sorte koje su zadržale sličnost s osnovnom vrstom. Stolisnik je ime dobio po tamnozelenim, aromatičnim, višestruko perasto razdijeljenim listovima, prepoznatljiva filigranska izgleda. Sitni cvjetići bijele ili ružičaste boje skupljeni su u plosnate okruglaste cvatove i pojavljuju se tijekom ljeta i jeseni.

Stolisnik traži propusno tlo i sunčan položaj. Nema štetnika i bolesti, otporan je na hladnoću i sušu te stoga pogodan za uzgoj u planinskim i u primorskim vrtovima. Osnovna vrsta raste u mnogim povrtnjacima i sijanim travnjacima kao korov pa treba pripaziti i na uzgojene sorte, poput crvenocvjetne 'Fire King' ili žutocvjetne 'Moonshine'.

Razmnožavanje dijeljenjem preporučuje se kao pouzdanije od uzgoja iz sjemena, ali svejedno je biljka sklona zasijati se sama i tako postati prilično napasna u vrtu. Stolisnik se brzo širi korijenovim izdancima, stoga je povremeno vađenje čitave biljke, dijeljenje i rasađivanje dobar način da se spriječi njeno zaposjedanje prevelike površine. Uklanjanje ocvalih cvjetova preporučuje se među ostalim i zato da se spriječi zasijavanje biljke u vrtu.

Stolisnik je ljekovita biljka kojoj je teško nabrojati sve primjene. Koristi se zacjeljivanje rana, zaustavljanje krvarenja, protiv probavnih tegoba, tegoba mokraćnog sustava, nesаницe. Međutim, ne preporučuje se trudnicama, niti za dugo korištenje. Posve mladi listovi jestivi su i mogu se dodati salatama, varivima i namazima od sira i maslaca, a stariji listovi su pregorki. Cvjetovi stolisnika osim za čajeve mogu se sušiti za ukrasne i mirisne cvjetne mješavine, a suši se i u kiticama i koristi se kao suho cvijeće. U vrtu stolisnik predstavlja dobrog susjeda jer izlučine njegova korijena aktiviraju otpornost na bolesti biljaka koje rastu u blizini. Pojačava ljekovito djelovanje, aromu i miris susjednih biljaka. Stolisnik je jedna od biljaka koje se koriste kao aktivatori komposta jer ubrzava njegovo raspadanje.

Druga vrsta stolisnika, *Achillea filipendulina*, širokih cvjetnih glavica žute boje, koristan je stanovnik vrta bliskog prirodi jer privlači leptire, pčele, ose najeznice i druge kukce, a ptice vole njegovo sjeme.

Lavanda (*Lavandula officinalis*)

Otporna vazdazelena višegodišnja biljka, prirodno rasprostranjena u Sredozemlju, ali već dugo proširena i u drugim dijelovima Europe. Naraste pola metra do metar visine i nešto šire od toga. Listovi su aromatični, uski, svijetlosivi, donji jače dlakavi od onih pri vrhu biljke. Cvjetovi su svijetloljubičasti ili plavoljubičasti, skupljeni u dugačke klasove. Francuska ili španjolska lavanda (*Lavandula stoechas*) nešto je niža i ima kraće sivozelene listove i privlačne cvjetovi koji nalikuju na dva zečja uha ili na leptira uskih krila sletjelog na stabljiku.

Lavanda traži sunčano mjesto i dobro odvodnjeno tlo. U prirodi raste na kamenjarima pa joj vrućina i kamenito tlo ne predstavljaju nikakav problem. Zimsku hladnoću na zaklonjenom mjestu podnosi dobro, ako je tlo dovoljno ocjedito. U kontinentalnim se krajevima često uzgaja kao lončanica na terasama, i takva također prezimljuje vani, na zaklonjenom mjestu uz kuću. Razmnožava se reznicama u proljeće.

Miris lavande odbija mrave i lisne uši, stoga se sadi kao susjed ružama, uz koje se lijepo uklapa i izgledom, posebno uz starinske sorte - lavanda i ruže priznata su kombinacija za

Slika 2. Lavanda

vrtove ladanjskog ugođaja. Pomalo razbarušenog rasta, lavanda se može koristiti za formiranje manje formalnih niskih živica, čak u parterima umjesto šimšira. Jedna je od rijetkih biljaka koja uspijeva na sunčanim, vrućim i suhim mjestima u primorskim vrtovima, a u kontinentalnim vrtovima posađena u velike glinene lonce na terasi donosi ugođaj Mediterana. Među ostalim dobrim svojstvima, lavanda privlači u vrt pčele i leptire.

Lavanda nije uobičajena začinska biljka, ali ipak ima primjenu za aromatiziranje octa, keksa i pašteta. Češće se koristi u narodnoj medicini i u kozmetici. Pripravci od lavande koriste se za umirivanje i opuštanje, eterično ulje kod opekline, uboda i posjeklina, u kupkama protiv kožnih problema i glavobolje (iako pripravci lavande mogu i izazvati glavobolju - ljekovita svojstva bilja rijetko su jednoznačna).

Osušeni cvjetovi lavande koriste se za dodavanje boje i ugodnog mirisa mješavinama ljekovitog bilja, sastojak su ukrasnih i mirisnih potpurija, spremaju se u platnene vrećice za upotrebu u ormarima protiv moljaca, koriste kao punjenje za jastučiće od mirisnog bilja ili jednostavno čuvaju u snopićima kao suho cvijeće.

Ružmarin (*Rosmarinus officinalis*)

Slično lavandi biljka čije je prirodno stanište u Sredozemlju, ali uzgaja se na mnogo širem području. Međutim, nešto je osjetljiviji na zimsku hladnoću pa ga treba saditi na zaklonjena mjesta, uz zidove okrenute k jugu. Na takvim mjestima dolazi jače do izražaja i njegova privlačnost za pčele. Opori miris ružmarina odbija kupusovog bijelca pa je ružmarin koristan susjed kupusnjačama.

Kod nas je to česta biljka, razgranati aromatični grm gustog lišća nalik iglicama četinjača, tamnozelenog s bjelkastim naličjem. Cvjetovi su sitni, svijetloplavi ili bijeli, skupljeni u grupice od nekoliko. Polegnuti ružmarin (*R. officinalis* 'Prostratus') visok je do 30 cm, izvijenih i puzavih izboja, prikladan za sadnju na zidu ili padini.

Slika 3. Ružmarin

Ružmarin traži propusno siromašno tlo i zaštićeno sunčano mjesto, ne treba obilno zalijevanje. Mlade biljke treba zimi dodatno zaštititi. Biljke u loncima za jakih zima dobro je unijeti u negrijane prostorije. Razmnožava se reznicama i povaljenicama koje se dosta lako zakorjenjuju. Dobro podnosi rezidbu (ali ne jesensku) i prikladan je za sadnju živica. Rezidba se obavlja u proljeće nakon što prođe opasnost od mraza, kad se odrežu dijelovi koji su oštećeni za jakih hladnoća.

Kitice ružmarina u zapučku tradicionalni su ukras mladenaca i gostiju na vjenčanjima, gdje se nose u znak vjernosti. Ružmarin se rabi kao začim i kao ljekovita biljka. Ima anti-

bakterijska i antigljivična svojstva, upotrebljava se u šamponima, kao oparak za ispiranje kose, pomaže cirkulaciju, probavu, koristi se za kupke, grgljanje, i ima mnoge druge primjene, ali trudnice trebaju izbjegavati korištenje bilo kakvih pripravaka od ružmarina.

Kadulja (*Salvia officinalis*)

Također višegodišnja biljka koju imamo razloga uzgajati i kao začinsku i kao ukrasnu biljku. Ima razgranati aromatični polugrm, krupnih hrapavih i jako aromatičnih listova. Kadulja je našla primjenu u kulinarnstvu, a ljubičasti i plavi cvjetovi čine je poželjnom stanovnicom cvjetnjaka.

Uzgojene sorte proširuju mogućnosti njene primjene: Zlatna kadulja (*S. officinalis* 'Icterina') ima listove prošarane zeleno i zlatno-žuto, sorta 'Purpurascens' ima tamne ljubičaste listove, a 'Tricolor' je nešto niža biljka, listova sa zelenim, bijelim, ružičastim i ljubičastim šarama. Te se sorte uzgajaju iz reznica.

Kadulja traži toplo i suho stanište, ocjedito tlo i sunčani položaj. Jakim korijenom veže tlo kamenjara i smatra se pioninom vegetacije na kršu. U kontinentalnim krajevima sadi se na zaklonjeno mjesto, ali uglavnom podnosi zimu bez zaštite. Da bi se formirao grmoliki rast, mlade biljke se prikrađuje u proljeće i nakon ljetne cvatnje, a starije biljke u proljeće. Slično ružmarinu, kadulja ne voli jesensku rezidbu. I, opet slično njemu, jakim mirisom odbija kupusovog bijelca, uši i puževe.

Aroma listova ovisi o uvjetima u kojima biljka raste, ali i o sorti - uzgojene ukrasne sorte imaju obično nešto blažu aromu. Najjača je aroma tik prije nego se cvjetovi otvore, kada se i režu dijelovi biljke za sušenje. Kadulja se od davnina koristi kao ljekovita i aromatična biljka. Dokazano je njeno protuupalno i dezinficirajuće djelovanje, a popis primjena u narodnoj medicini je dug. Ipak, čaj kadulje ne treba piti dulje od tjedan ili dva.

Svetolin (*Santolina chamaecyparissus*)

Otporna vazdazelena višegodišnja biljka, visoka tridesetak centimetara, aromatičnih srebrnastosivih sitno razdijeljenih listova i brojnih žutih cvjetnih glavica. Dobar oblik grmića održava se rezidbom u proljeće i ljeti nakon cvatnje. Odgovara joj sunčan položaj, suho i propusno tlo, po mogućnosti pjeskovito. Na suviše hranjivom tlu svetolin je podložan napadu uši. Razmnožava se reznicama koje se lako ukorjenjuju. Blage zime može prezimjeti bez zaštite, no za jačih hladnoća treba zaštitu. Svetolin je prikladan za uzgoj na kamenjarima ili kao niska živica na rubu gredice. Osušeni cvjetovi stavljaju se slično lavandi u biljne vrećice protiv moljaca i sastojak su cvjetnih mješavina. Svetolin ubrzava proces zacjeljivanja rana i ublažava ubode kukaca.

Slika 4. Kadulja

Zlatnica (*Solidago spp.*)

Trajnica kasne ljetne i jesenske cvatnje, kad razvija brojne sitne zlatno-žute cvjetove skupljene u metličaste cvatove na vrhu stabljika. Nije zahtjevna, uspijeva u svakoj vrtnoj zemlji, na suncu i u polusjeni. Dapače, obilno se sama zasijava i niče, po vrtu i izvan njega, pa lako postane korov. Nove su sorte manje napasne i lakše ih je održati na zadanom mjestu. Usprkos svemu, zlatnicu vrijedi imati u vrtu jer privlači pčele i druge korisne kukce, a kasnije se sitnim sjemenkama hrane male ptice.

Grimizna pupavica (*Echinacea purpurea*)

Trajnica koja cvate ljeti i u jesen, prepoznatljivim cvjetnim glavicama ispupčene tamne sredine. U vrtu je sadimo na miješane gredice, kojima daje interes u drugom dijelu godine. U kombinaciji s ukrasnim travama i jesenskim zvjezdanim koristi se za sadnju prerijskog vrta. Njeni cvjetovi su neodoljivi pčelama i leptirima. Redovito uklanjanje uvelih cvjetova potiče stvaranje novih pa grimizna pupavica ostaje jedan od sve rjeđih izvora nektara kako se sezona bliži kraju. Najpovoljniji učinak se postiže sadnjom na zaklonjeno sunčano mjesto.

Slika 5. Grimizna pupavica

Surveying study

Flowers which are more than decoration

Summary

Some flowering decorative plants are interesting to be cultivated for some other reasons. They are pot herbs, medicinal and edible plants, plants that contribute to the health of neighboring plants and those which attract useful insects to the garden. Some of these plants are calendula, marigold, Indian cress, common basil, milfoil, lavender, rosemary, sage, santolina, goldenrod and purple coneflower.

Key words: flowers, pot herbs, medicinal plants